

не було таким однозначним, як до СРСР. Погляди публіцистів тут розходилися.

Офіційна лінія, якої дотримувались крайові публіцисти, йшла в руслі офіційних документів ОУН.

Необхідно зауважити, що до 1943 р. у постановах, маніфестах, деклараціях Організації ніде не було чітко зазначено про ставлення та позицію власне до російського народу.

Найбільш виразно питання ставлення до російського народу проявляється в офіційні ОУН починаючи з 1943 р. У документах III конференції ОУН (квітень 1943 р.) та III Надзвичайного Великого Збору ОУН(б) (серпень 1943 р.) знайшли відображення зміни тактичних та програмових моментів діяльності організації. У нову програму було внесено низку постулатів соціально-економічного характеру, а також було змодифіковано ставлення до сусідніх держав і народів та до національних меншин в Україні.

Починаючи з 1944 р. такі публіцисти, як Петро Федун (Полтава), Осип Дяків (Горновий), Василь Галаса (Орлан), Всеволод Богдан (Рамзенко), Роман Шухевич, Ярослав Старух (Ярлан) та інші, почали роботу над уточненням й поглибленням оновленої політичної програми.

Ольга Каковкіна (Дніпропетровськ)

«Українське питання» в радянській пропаганді під час Великої Вітчизняної війни (за матеріалами часопису «Славяне»)

У контексті дослідження радянської пропаганди щодо України під час Великої Вітчизняної війни заслуговує на увагу часопис «Славяне», який став виразником однієї з головних ідей пропаганди 1941–1945 рр. – ідеї слов'янського єднання. Часопис був друкованим органом Всеслов'янського комітету (1941 р.) – об'єднання представників слов'янських народів – східнослов'янських народів СРСР (українців, росіян, білорусів), слов'ян Центральної та Південно-Східної Європи (поляків, чехів, словаків, балканських слов'ян), які стали головним об'єктом пропаганди і діяльності комітету. Представником України та головою української секції став О. Корнійчук – провідник вітчизняного офіціозу, який власне і формував пропагандистську стратегію в українській темі на сторінках часопису.

Зважаючи на існування в СРСР потужної ідеологічної структури та

розпочаті Радінформбюро заходи, публікації у «Славянах» мають характер свідомо планованого за певною системою матеріалу, покликаного сформувати у читача певне бачення єднання слов'янських народів у боротьбі з нацизмом («Німеччина – головний ворог слов'янства») – одна з ключових тез антифашистської пропаганди).

Україна у системі пропагандистських заходів була, на наш погляд, найбільш складним об'єктом пропаганди з кількох причин: вона посідала головне стратегічне місце на театрі військових дій на Східному фронті; зазнала повної окупації нацистами, у політиці яких активно використовувались недоліки та прорахунки радянської влади щодо національних проблем в Україні та СРСР; драматичне приєднання Західної України напередодні німецького вторгнення та жорстка, непослідовна політика радянської влади заострили взаємини влади та місцевого населення; існували складні радянсько-польські та українсько-польські взаємини, із врахуванням історичної традиції і суперечностями 1920-30-х рр.; наявність значної української діаспори як вагомого чинника міжнародних відносин з початком війни. Необхідно також зазначити, що пропагандистську політику щодо України визначали і суб'єктивні чинники, як-от українські діячі, які активно впливали на впровадження сталінської ідеології, долучалися до кампаній «розвінчування ворогів» (М. Хрущов, О. Корнійчук).

Реалізація ідеї слов'янського єднання відбувалася через формування патріотичних настроїв серед слов'янських народів на прикладах «віковічної» боротьби слов'ян з різними ворогами, насамперед з німецькими «псами-рицарями», зверненням до національних героїв, подій, які були втіленням кращих чеснот народу. З одного боку, існувала об'єктивна необхідність використати національне патріотичне піднесення у боротьбі з ворогом, з іншого – відбувалася, фактично, спекуляція національними почуттями народів.

Провідну роль речників ідеї слов'янського єднання від України відігравали літератори – письменники та поети, – літературний та публіцистичний хист яких став у пригоді для пропагандистської роботи (М. Рильський, В. Сосюра, П. Панч). Українська історична наука, зокрема слов'янознавство, знекровлені за десятиріччя напередодні війни, були презентовані іменами К. Гулистого та М. Петровського, а вітчизняна наука загалом – О. Богомольцем та К. Воблим.

На прикладі «українського питання» в «Славянах» можна спостерігати еволюцію ідеологічних засад радянської пропаганди. Найбільш плідним для України виявилися 1942–1944 рр., коли національна тема була присутньою у кожному номері поряд з авторами-українцями. Із завершенням визволення України від нацистів, наявна зміна пропаган-

дистських пріоритетів влади, яка починає перейматися формуванням зовнішньополітичної доктрини щодо визволених СРСР територій Польщі, Чехословаччини, Болгарії, Югославії. З переходом радянського кордону, «українське питання» не втрачає драматизму внаслідок існування потужного та тривалого опору у Західній Україні, приєднанням Закарпаття (червень 1945 р.), намаганням влади «очистити» від залишків нацистського впливу окуповані території.

Особливістю подання матеріалу про слов'янську єдність стає постійне декларування тези про провідну роль російського народу в історії слов'янства і його боротьбі з ворогами, насамперед з фашистською Німеччиною. За «великим російським народом» затверджується статус «старшого брата» українців та білорусів.

Фелікс Левітас (Київ)

Нацистська пропаганда в роки Другої світової війни

У роки Другої світової війни гітлерівська пропаганда здійснила масовий ідеологічний тиск на населення окупованих територій. Антисемітизм став ідеологічною парадигмою для нацистських спецслужб. Кіноматеріали, газети, листівки, плакати закликали місцеве населення бути радикальним у вирішенні єврейського питання. Кіноагітки «Євреї та НКВС», «Сталін та євреї» постійно демонструвались у кінотеатрах. На сценах театрів захоплених нацистами міст України йшли спектаклі відверто юдофобського і підбурливого проти євреїв змісту. Гебельсівська пропаганда закликала: «Українець – стережись жида!», «Жидам не місце серед нас!», «Геть жидів!» та ін.

Нацистські пропагандистські джерела повідомляли про зв'язок західних керманічів Ф. Рузвельта та У. Черчилля зі світовим єврейством, «про єврейське оточення Й. Сталіна, про єврейське засилля в СРСР» та ін.

Єврейство по черзі отожднювалось чи з буржуазією, чи то з комунізмом.

Разом з гітлерівцями у погромній агітації брали участь і колаборантські видання. Ось який фольклор демонструвала пропагандистська газета «Українське Полісся»:

Прийшли німці! Прийшли друзі,
А для нас пора нова,